

MÜZİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ KAYNAŞTIRMAYA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ÇALIŞMA (BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

Arş. Gör.Dr. Elif Güven
Balıkesir Üniversitesi
Necatibey Eğitim Fakültesi
Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü
eguven@balikesir.edu.tr

Yrd.Doç. Dr. Deniz Beste Çevik
Balıkesir Üniversitesi
Necatibey Eğitim Fakültesi
Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü
: beste@balikesir.edu.tr

Abstract

Today, vast majority of elementary schools have different numbers of students with special educational needs within the scope of inclusive education. Inclusion means that students with special needs can learn in normal education classes - which are the less restricting educational environment for them- on a full-time or part-time basis by providing necessary support services (Batu, 1998). Thanks to inclusive education, students with special needs and normal-progress can interact with each other on several aspects, finding development opportunities in both academic and social areas as well as getting several acquisitions that can facilitate adaptation to social life during the entire lifetime (Diken and Sucuoğlu, 1999). The aim of this present study is to determine the opinions of pre-service teachers on inclusive education. The participants consisted of undergraduate students at Music Education Department of Necatibey Faculty of Education, Balıkesir University. Data were collected through "Opinions Relative to Mainstreaming Scale" which was developed by Antonak and Larivee (1995) and adapted into Turkish by Kırcaali-İftar (1996). Opinions of pre-service music teachers on inclusion will be analyzed and assessed based on different variables, and presented in tables.

Key Words: Inclusion, Pre-service Music Teachers, Opinions on Inclusion.

GİRİŞ

Özel eğitim, özel gereksinimi olan bireylerin bağımsız yaşama olasılığını en üst düzeye çıkarmayı hedefleyen, bireysel olarak planlanan, sistematik olarak uygulanan ve dikkatli bir biçimde değerlendirilen öğretim hizmetlerinin bütünüdür (Eripek, 2005). Özel eğitim hizmetleri, ülkemizde özel gereksinimli bireylerin yaşlılarından ayrı olarak eğitim aldıkları özel eğitim kurumlarında ya da "kaynaştırma" uygulaması adı altında normal ve özel gereksinimli bireylerin birlikte eğitim alması yoluyla gerçekleştirilmektedir.

Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı bazı okullarda özel eğitim sınıfları bulunmakla birlikte, öğrenciler özel eğitim öğretmeninin gözetiminde öğrenimlerine devam etmektedir. Bu uygulamaya yarım zamanlı kaynaştırma denir. Yarım zamanlı kaynaştırma öğrencileri, özellikle müzik, görsel sanatlar ve beden eğitimi derslerinde normal sınıfta eğitim almaktadır. Bu durumda ister tam zamanlı, ister yarım zamanlı olsun, kaynaştırma uygulamasında müzik derslerinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Müzik dersi, öğrencilerin birbirleriyle etkileşiminin yoğun olarak yaşandığı, öğrencilerin kendilerini hem bireysel, hem de gruplar halinde ifade edebilmelerine olanak sağlayan bir derstir. Özel gereksinimli çocuklar tıpkı diğer akranları gibi farklı seviyelerde müzikal yetenekleri ile dünyaya gelirler. Ancak diğer alanlarda olduğu gibi müzik alanında da kendilerini ifade edebilmeleri için yeteneklerinin düzeyinin belirlenmesi ve verilecek eğitimin bireysel öğrenme hızına göre planlanması gerekmektedir. Özel gereksinimli çocuklarla yapılacak olan müzikal çalışmalar onların sosyal, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine katkıda bulunmakla birlikte, özgüven ve başarı eksikliği

hissettikleri diğer alanlarda da kendilerine güvenmelerini sağlamakta ve başarılarını arttırmaktadır (Turan, 2006). Müzikal çalışmalar aynı zamanda öğrencilerin sözel ve iletişimsel becerilerinin gelişme göstermesine yardımcı olmaktadır (Frick, 1999).

Kaynaştırma ortamında özel gereksinimli öğrenciler çeşitli nedenlerle müzik dersinin olumlu etkilerinden yeterince faydalanamamaktadır. Bu nedenlerin en önemlisi, müzik öğretmenlerinin farklı ihtiyaçları ve gereksinimleri olan öğrenciler konusunda bilgilendirilmemiş olmalarıdır. 2006-2007 akademik yılından itibaren öğretmen yetiştirme programlarında, tüm bölümlerde “Özel Eğitim” dersi uygulamaya konmuştur. Ancak daha önceki programlardan mezun olan öğretmenlerin büyük bölümü bu dersten yararlanamamışlardır. Öğretmenler genellikle özel gereksinimli öğrenci sınıfta yokmuş gibi davranmakta, öğrencinin gereksinimlerine cevap verememektedir. Öğretmenin olumsuz tutumu ise, sınıf ortamını etkilemekte ve sınıftaki diğer öğrencilerin, farklılıkları olan öğrencileri sosyal olarak kabul etme düzeyleri düşmektedir (Uysal, 1995; Batu, 1998; Diken ve Sucuoğlu, 1999; Avramidis & Norwich, 2002; Kunstmann, 2003).

Özel gereksinimli öğrencileri sınıf içerisinde ilk olarak fark eden ve rehberlik araştırma merkezlerine gönderilmesi için ilk adımı atan genellikle öğretmenlerdir. Buna ilaveten öğretmenler, özel gereksinimli öğrencinin eğitimi ile ilgili en sağlıklı bilgi alınabilecek kişilerdir (Lewis & Doorlag, 1999). Öğretmenlerin sınıflarındaki kaynaştırma öğrencilerine yönelik olumlu tutumları hem özel gereksinimli öğrencilerin hem de normal öğrencilerin sosyal ve akademik olarak başarıya ulaşmasında büyük önem taşımaktadır. Kaynaştırma uygulamasına ilişkin olumsuz tutum içerisinde olan öğretmenlerin bu tutumlarının kaynağı kaynaştırma programlarına ilişkin gerekli olan bazı ön hazırlıkların (alt yapı çalışmalarının) yapılmamasıdır. Bu nedenle tutumlarının olumlu yönde değiştirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir (Diken ve Sucuoğlu, 1999). Bu bakımdan, öncelikle öğretmenlerin yeterli donanıma sahip olmaları gerekmektedir.

Özel Eğitim dersini hiç almamış öğretmen adaylarının genel olarak toplumdaki diğer insanlar gibi, hem engelli öğrencilere hem de onların eğitimine yönelik olumsuz görüş ve düşüncelere sahip oldukları ortaya konmuştur (Şahbaz ve Kalay, 2010). Çeşitli branşlarda yapılan benzer çalışmalarda da öğretmenlerin kaynaştırma konusundaki bilgi eksikliklerine değinilmiştir. Sözgelimi, yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda, öğretmenlerin kaynaştırma ve engelli öğrencilerin özellikleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ortaya çıkarılmıştır (Artan ve Balat, 2003; İzci, 2005; Öncül ve Çolak, 2007; Ertunç, 2008; Nonis, 2008; Önder ve Eratay, 2009; Güven ve Tufan, 2010). Öğretmen adayları ile yapılan çalışmalar da benzer sonuçlar göstermektedir. Şahbaz ve Kalay (2010) okul öncesi öğretmen adaylarının; Orel, Zerey ve Töret (2004) ise sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma öğrencilerine yönelik olarak olumsuz görüşler içerisinde olduklarını ortaya belirlemişlerdir. Bu bağlamda, bu araştırmanın amacı, müzik öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Müzik öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşleri arasında;

- Cinsiyete göre anlamlı bir fark var mıdır?
- Özel eğitim dersi alıp/almama durumlarına göre anlamlı bir fark var mıdır?
- Sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark var mıdır?

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2010–2011 eğitim-öğretim yılında Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören 93 müzik öğretmeni adayı oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Antonak ve Larivee (1995) tarafından geliştirilen; Türkçe'ye uyarlama çalışmaları ise Kırcaali-İftar (1996) tarafından yapılan “Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 5'li Likert tipinde olup; 1=“Tümüyle Katılıyorum”, 2= “Katılıyorum”, 3=“Kararsızım”, 4=“Katılmıyorum”, 5=“Kesinlikle Katılmıyorum” şeklindedir. Ölçeğin güvenirlik çalışması sonucu, Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .80 olarak bulunmuştur. Ölçekte yer alan 10 olumsuz madde (2, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 14, 18, 19) tersten puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan 100'dür. Ölçekten alınan puanların

yüksek olması kaynaştırmaya ilişkin olumsuz görüşü, puanların düşük olması ise olumlu görüşü ifade etmektedir.

Verilerin Analizi

Veriler, Kruskal Wallis ve t-testi ile değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, müzik öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin belirlenmesinin amaçlandığı çalışmadan elde edilen bulgular yer almaktadır.

Tablo 1: Müzik öğretmeni adaylarının, kaynaştırmaya ilişkin görüşleri puanlarının cinsiyete göre t-testi sonuçları

Cinsiyet	N	\bar{X}	S	t	p
Bayan	47	70.06	9.28	1.73	.01
Erkek	46	67.36	5.03		

Müzik öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin düşünceleri, cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t=1.73$, $p<.05$). Çalışmaya katılan bayan öğretmen adaylarının ortalama puanları $\bar{X}=70.06$, erkek öğretmen adaylarının ise $\bar{X}=67.36$ 'dır. Ölçekten alınan puanların yüksek olması olumsuz görüşü, düşük olması ise olumlu görüşü ifade ettiği görüşüne bağlı olarak; erkek öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin bayan öğretmen adaylarına göre daha olumlu olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Müzik öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşleri puanlarının özel eğitim dersi alıp/almama durumuna göre t-testi sonuçları

Özel eğitim	N	\bar{X}	S	t	p
Alan	17	68.84	5.96	-.29	.76
Almayan	76	69.23	7.91		

Tablo 2'de, özel eğitim dersi alan ve almayan öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin toplam puanlarının ortalamaları ve t-testi sonucu verilmiştir. Araştırmada, öğrencilerden 17'sinin özel eğitim dersi aldığı ve kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin puan ortalamasının $\bar{X}=68.84$ olduğu, 76 öğretmen adayının ise özel eğitim dersi almadığı ve puan ortalamalarının $\bar{X}=69.23$ olduğu ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, kaynaştırmaya ilişkin görüşleri açısından aritmetik ortalamalarına bakıldığında, özel eğitim dersi alanların düşüncelerinin daha olumlu olduğu görülmekle birlikte, özel eğitim dersi alan/almayanların kaynaştırmaya ilişkin görüşleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($t=-.29$ $p>.05$).

Tablo 3: Müzik öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşleri puanlarının sınıf düzeylerine göre Kruskal Wallis testi sonuçları

Sınıf	N	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	p
1	29	40.31			
2	23	50.83	3	3.77	.28
3	24	53.35			
4	17	44.26			

Tablo 3'te görüldüğü gibi, müzik öğretmeni adaylarının, kaynaştırmaya ilişkin görüşleri sınıf düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$\chi^2(3)=3.77, p>.05$]. Sınıflar sıra ortalamalarına göre incelendiğinde; 1. sınıf öğrencilerinin puanları ($\bar{X} = 40.31$); 2. sınıf öğrencilerinin puanları ($\bar{X} =50.83$); 3. sınıf öğrencilerinin puanları ($\bar{X} =53.35$); 4. sınıf öğrencilerin puanları ($\bar{X} =44.26$)'dır. Bu bağlamda, öğrencilerin puanları arasında farklılıklar olduğu görülmekle birlikte, sıra ortalamalarına bakıldığında en düşük ortalama puana sahip 1. sınıfların olduğu; en yüksek ortalamaya sahip 3. sınıfların olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, kaynaştırmaya ilişkin görüşleri en olumlu olan sınıfın 1. sınıflar olduğu, en olumsuz olan sınıfın ise 3. sınıflar olduğu ortaya çıkarılmıştır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, müzik öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin cinsiyete, özel eğitim dersi alıp almama durumlarına ve öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine göre farklılık gösterip/göstermediği araştırılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, müzik öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermeme açısından incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. 47 bayan, 46 erkek müzik öğretmeni adayının katıldığı çalışmada erkek öğretmen adaylarının ortalama puanlarının bayan öğretmen adaylarının ortalama puanlarından daha düşük olduğu görülmektedir. Ölçekten alınan puanların düşük olmasının olumlu görüşü, yüksek olmasının ise olumsuz görüşü ifade ettiği göz önünde bulundurulduğunda, erkek öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşleri, bayan öğretmen adaylarına göre daha olumlu olmakla birlikte puanların ölçekteki yerlerine bakıldığında, bayan ve erkek öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin genel olarak olumsuz olduğu görülmektedir. Daha önce farklı branşlarda yapılan araştırmalarda, öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik görüşlerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya konmuştur (Diken ve Sucuoğlu, 1999; Bilen, 2007; Şahbaz ve Kalay, 2010; Ünal, 2010). Buna rağmen, müzik öğretmeni adaylarının görüşlerinin cinsiyete göre farklılık göstermesi ise dikkat çekicidir.

Araştırma bulguları, müzik öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin özel eğitim dersi alıp/almama durumuna göre incelendiğinde, özel eğitim dersi alan öğrenci sayısı 17, özel eğitim dersi almayan öğrenci sayısı ise 76'dır. Çalışma sonucunda özel eğitim dersi alan öğretmen adaylarının ortalamalarının almayanlardan daha düşük olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulgulara göre, özel eğitim dersi alan öğretmen adayları, almayanlara göre daha olumlu görüşe sahiptir. Ancak, özel eğitim dersi alan ve almayan öğretmen adaylarının puan ortalamalarının ölçekteki yerlerine bakıldığında, kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin olumsuz olduğu ve kaynaştırmaya ilişkin görüşleri arasında meydana gelen farklılığın istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Bu sonuç, Şahbaz ve Kalay'ın (2010) çalışması ile tutarlılık göstermekle birlikte; Orel, Zerey ve Töret'in (2004) çalışması ile tutarlılık göstermemektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, müzik öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin sınıf düzeylerine göre farklılık gösterip/göstermeme durumuna göre incelendiğinde, öğrencilerin puanları anlamlı farklılık göstermemekle birlikte, sınıfların sıra ortalamalarına bakıldığında en düşük ortalama puana 1. sınıfların; en yüksek ortalama puana 3. sınıfların sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, kaynaştırmaya ilişkin görüşleri en olumlu olan sınıfın 1. sınıflar; en olumsuz olan sınıfın ise 3. sınıflar olduğu görülmektedir. Yapılan bir çalışmada, benzer şekilde öğrencilerin kaynaştırmaya ilişkin görüşleri sınıf düzeyine göre incelendiğinde, sınıflar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı ortaya konmuştur. Bununla birlikte en olumlu görüşlere sahip sınıfın 2. sınıf, en olumsuz görüşlere sahip sınıfın ise 4. sınıf olduğu belirlenmiştir (Şahbaz ve Kalay, 2010).

Özel gereksinimli bireyler, toplumun her kesiminde var olan ve tüm bireylerin yararlandığı eğitim, sağlık ve ulaşım gibi hizmetlerden yararlanma hakkı olan bireylerdir. Bu anlayış doğrultusunda ortaya çıkan kaynaştırma uygulaması da son yıllarda ülkemizde giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu uygulama ile özel gereksinimli öğrenciler normal eğitim sınıflarına yerleştirilmiş, toplumun daha geniş bir kesimi bu bireyler ile vakit geçirmeye başlamıştır. Okuldaki tüm öğrenciler, öğretmen ve idareciler, hatta okul personeli ve tüm öğrencilerin aileleri bu eğitimin bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla özel gereksinimli bireylerin eğitimi yalnızca "Özel Eğitim" alanını

ilgilendiren bir konu olmaktan çıkmış; tüm öğretmenlerin ve zamanla tüm toplumun bu konuda eğitilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.

Müzik dersi, özel gereksinimli öğrencilerin başarı hissini yaşayabilecekleri, yaşamları boyunca “özürlü”, “engelli” kimliklerini taşıyan bireylere yeni kimlikler sağlayabilecek bir derstir. Örneğin, bir koro elemanı olarak “müzisyen” kimliği kazanabilir, grup çalışmaları yaparak bir grubun üyesi olabilir ve bir ürün ortaya koyabilirler. Bu nedenle, müzik öğretmeni adaylarının hem genel olarak özel eğitim konusunda, hem de müzik eğitimi çerçevesinde özel gereksinimli bireylere verilebilecek müzik eğitimi konusunda yetiştirilmeleri, kaynaştırma ortamlarında yapılacak öğretimsel düzenlemeler konusunda eğitilmeleri büyük önem taşımaktadır.

Bu bulgular ışığında;

- Öğretmen yetiştirme programlarında “Özel Eğitim” derslerinin yanı sıra “Özel Öğretim Yöntemleri” derslerinde özel gereksinimli öğrencilerin eğitimi ile ilgili uygulamalara yer verilmesi,
- Okul Deneyimi ve Öğretmenlik Uygulaması dersleri çerçevesinde öğretmen adaylarının kaynaştırma öğrencilerinin de bulunduğu okullarda deneyimler yaşaması,
- Öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik görüşlerini olumlu yönde değiştirmeye yardımcı olabilecek farklı bilgilendirme programlarının uygulanması ve etkinliğinin araştırılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Antonak, R., & Larrivee, B. (1995). Psychometric analysis and revision of the opinions relative mainstreaming scale. *Exceptional Children*, 62 (2), 139-142.

Artan, İ. ve Balat, G. (2003). Okul öncesi eğitimcilerinin entegrasyona ilişkin bilgi ve düşüncelerinin incelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11 (1), 65-80.

Avramidis, E., & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: a review of the literature. *European Journal of Special Needs Education*, 17 (2), 129-147.

Batu, S. (1998). Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Bilen, E. (2007). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunlarla ilgili görüşleri ve çözüm önerileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Diken, H. İ. ve Sucuoğlu, B. (1999). Sınıfında zihin engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2 (3), 25-39.

Eripek, S. (2005). Özel gereksinimi olan çocuklar ve özel eğitim. (Ed. S.Eripek). Özel eğitim. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Ünite 1, 1-14.

Ertunç, E. (2008). Kaynaştırma eğitimi uygulanan ilköğretim ikinci kademedeki görev alan beden eğitimi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi hakkındaki bilgi düzeylerinin ve sınıflarındaki engelli öğrencilere bakış açılarının değerlendirilmesi (Adana ili örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Frick, J. W. (1999). A qualitative study of music and communication in a musically rich early childhood special education classroom. Unpublished Doctoral dissertation, George Mason University, Virginia.

Güven, E. ve Tufan E. (2010). Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı ilköğretim okullarında müzik eğitimi (Balıkesir ili örneği). ÇOMÜ Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, II. Güzel Sanatlar Eğitimi Sempozyumu, 8-10 Nisan 2010, Çanakkale.

İzci, E. (2005). Sınıf öğretmeni adaylarının “özel eğitim” konusundaki yeterlikleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (14), 106-114.

Kırcaali-İftar, G. (1996). Kaynaştırmaya ilişkin görüşler ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. VI. Özel Eğitim Günlerinde Sunulan Bildiri, Ankara.

Kunstmann, A. H. (2003). A path analysis for factors affecting head start teachers' beliefs about inclusion. Unpublished Doctoral Dissertation, The Ohio State University, Ohio.

Lewis, R. B., & Doorlag, D. H. (1999). Teaching special students in general education classrooms. (Fifth Edition). New Jersey: Merrill Publishing Company.

Nonis, K. P. (2008). Mainstream teachers' views about including children with special needs into regular classrooms. Paper presented at 2nd International Conference on Special Education, ICOSE-2008, 18-21 June 2008, Marmaris, Muğla, Turkey.

Orel, A., Zerey, Z. ve Töret, G. (2004). Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 5 (1), 23-33.

Öncül, N. ve Çolak, A. (2007). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma ve özel gereksinimli öğrencilere ilişkin görüş ve önerileri. 17. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, 15-17 Kasım 2007, Çeşme, İzmir.

Önder, M. ve Eratay, E. (2009). Sınıf öğretmenlerinin zihin engelli kaynaştırma öğrencileri için sınıf içinde yaptıkları öğretimsel uyarlamaların belirlenmesi. 18. Ulusal Özel Eğitim Kongresi, 13-15 Kasım 2009, Konya.

Şahbaz, Ü. ve Kalay, G. (2010). Okulöncesi eğitimi öğretmen adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19, 116-135.

Turan, D. (2006). Özel eğitimde müzikten yararlanmada karşılaşılan sorunlarla ilgili öğretmen görüşlerinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Uysal, A. (1995). Öğretmen ve okul yöneticilerinin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Ünal, F. (2010). Kaynaştırma uygulamasının yapıldığı sınıflardaki, öğretmen, normal gelişim gösteren öğrenci ve engelli öğrenci velilerinin kaynaştırmaya yönelik tutumları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.